

ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИTHEORETICAL MODELS OF FORMATION OF ECONOMIC CULTURE
OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

У статті експліковано теоретичні моделі формування економічної культури студентів закладів вищої освіти України. Проведено думку про те, що економічна культура актуалізує проблему культурно-економічних зв'язків і постає як інтегративна наукова галузь, що найпосутніше демонструє зв'язок економіки та культури, відображаючи дихотомію культурного й економічного і значно розширюючи предметне поле економічних пошуків шляхом уведення в нього нових соціальних відносин.

Доведено, що в іпостасі інтелектуалізованої, інформатизованої та глобалізованої економіка стає більш варіативною, позаяк отримує можливість бути придатною до засвоєння культурних імперативів. Ставши мовою економіки, інформація намагається підкорити собі і культурний простір, світ цінностей та моралі, постаючи в ролі культурного капіталу. Саме тому, втілюючись у контекст нової економіки, культурний капітал постає як людський капітал, тобто автономна економічна категорія, що репрезентує високу міру соціальної та особистісної ролі людини, центрованої моральними нормами та ціннісними настановами, а також сферою знань та умінь, інтелектуальними та управлінськими здатностями, виробничим та трудовим середовищем. Відтак людський капітал у постіндустріальному суспільстві стає основним ресурсом розвитку.

Проаналізовано теоретичні моделі формування економічної культури студентів, а саме «Homo Economicus» та «Homo creativus», що засвідчують єдність пізнавального та креативного дискурсу освітніх трансформацій, а також особливу актуальність соціально-культурних творчих інноваційних практик, внаслідок чого економічна культура постає як динамічний процес творчості, цілісна система специфічно інтегрованих способів, форм та результатів творчої діяльності особистості, наслідком якої є культурні та економічні цінності. В умовах викликів глобалізації вони набувають універсального характеру. Підкреслено, що основою економічної культури та економічного виховання особистості студента є економічна освіта, що дозволяє синтезувати отримані знання, уміння та навички, спроектувавши їх у практичну сферу життєдіяльності на основі свідомого особистісного вибору.

Ключові слова: економічна культура, культурний капітал, людський капітал, «Homo Economicus», «Homo creativus».

The article explains the theoretical models of economic formation culture of students of higher education institutions of Ukraine. The opinion is held that that economic culture actualizes the problem of cultural and economic connections and emerges as the most present integrative scientific field demonstrates the connection between economics and culture, reflecting the dichotomy cultural and economic and significantly expanding the subject field economic search by introducing new social relations.

It is proved that in the guise of intellectualized, informatized and The globalized economy is becoming more variable as it gains opportunity to be suitable for learning cultural imperatives. Becoming the language of economics, information tries to subdue itself and the cultural space, the world of values and morals, appearing in the role of cultural capital.

That is why, embodied in the context of the new economy, cultural capital appears as human capital, ie an autonomous economic category that represents a high degree of social and personal role of the person centered moral norms and values, as well as the field of knowledge and skills, intellectual and managerial skills, production and working environment. Hence human capital in the post-industrial society becomes the main resource of development.

Theoretical models of economic culture formation are analyzed students, namely "Homo Economicus" and "Homo creativus", certifying unity of cognitive and creative discourse of educational transformations, a also the special relevance of socio-cultural creative innovation practices, as a result of which economic culture emerges as a dynamic process creativity, a holistic system of specifically integrated ways, forms and the results of creative activity of the individual, the result of which are cultural and economic values. In the face of the challenges of globalization, they are gaining universal nature. It is emphasized that the basis of economic culture and economic education of the student's personality is economic education that allows you to synthesize the acquired knowledge, skills and abilities, designing them in the practical sphere of life on the basis of conscious personal choice.

Key words: economic culture, cultural capital, human capital, "Homo Economicus", "Homo creativus".

УДК 378.143:33 (477)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.27>

Макух Т.О.,
канд. екон. наук,
доцент кафедри економіки, обліку
та фінансів
Рівненського інституту у Закладу
вищої освіти «Відкритий міжнародний
університет розвитку людини «Україна»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Євроінтеграційні процеси сучасного суспільного буття та втілення інформаційно-комунікаційних технологій на всіх структурних рівнях економічної діяльності висувають нові вимоги до професійної підготовки здобувачів вищої освіти України. З огляду на те, що властива інформаційній економіці домінанта мережевих зв'язків, знань, інформації та послуг детермінує необхідність

становлення соціально орієнтованої економіки, питання формування економічної культури постає однією з найбільш актуальних і затребуваних.

Саме економічна культура актуалізує проблему культурно-економічних зв'язків і постає як інтегративна наукова галузь, що найпосутніше демонструє зв'язок економіки та культури, відображаючи дихотомію культурного й економічного і значно розширюючи предметне поле економічних пошуків

шляхом уведення в нього нових соціальних відносин та зв'язків, що не завжди могли претендувати на належну оцінку і переважно перебували на периферії наукового пошуку. Йдеться про необхідність долучення економіки до світу культурних цінностей і соціальних інститутів. У цьому контексті економічна культура виступає істотним орієнтиром утвердження гуманістичного спрямування економічних процесів, що позначені значною увагою до проблем творчого потенціалу праці, відповідного рівня володіння знань та вмінь, здорового способу життя, міжособистісних комунікаційних взаємодій, світоглядної та корпоративної культури та інш.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Концепт культури як економічної реальності, репрезентованої у формі культурних індустрій, націлених на творення культурного капіталу, виразняють дослідження П. Бурдьє, А. Кламера, Б. Мьєжа, Д. Тросбі, Б. Фрея тощо. Проблема формування економічної культури особистості актуалізує дослідження Т. Єфременко, Т. Заславської, Г. Ложкіна, М. Лукашевича, С. Матвєєва, Ю. Палехі, З. Філончук та ін. Економічні цінності в умовах трансформації суспільства експлікують А. Готліб, О. Дейнека, А. Журавльов, Н. Журавльова, Т. Дробішева, С. Цветков та ін. В основу статті покладено також філософські, соціологічні, соціально-психологічні концепції культури В. Андрущенко, В. Біблера, В. Іванова, Л. Іоніна, В. Табачковського, В. Шинкарука та ін.

Мета статті – дослідити теоретичні моделі формування економічної культури студентів закладів вищої освіти України

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасних соціально-економічних перетворень, зумовлених виведенням наявної системи господарювання на новий інформаційно-мережевий рівень, відстежуються значні тенденції підвищення ролі людського чинника в економічній сфері й посилення інтересу до його інтелектуального і загальнокультурного потенціалу. Інтеграційні та інформаційно-комунікаційні трансформації призводять до формування глобального електронного простору в економічній діяльності, вимагаючи розвитку не тільки фінансово-економічної інфраструктури, але й компетенцій, моральних настанов та ціннісних орієнтацій людини. А відтак, підготовка висококваліфікованих фахівців економічної сфери, готовність студентської молоді до оволодіння новими знаннями, інноваційними технологіями, міжособистісними комунікативними практиками, морально-ціннісними орієнтирами стає першочерговим завданням економічних закладів вищої освіти України.

У цьому сенсі економіка постає живою системою, тим особливим простором, в якому перебуває кожна людина, відповідно вона є системою знань,

необхідних для формування економічного мислення, поведінки, культури, що досягається в процесі здобування вищої освіти. Як підкреслюється в Національній доктрині розвитку освіти «підвищити культурний потенціал, олюднити педагогічне спілкування, орієнтувати виховну роботу на інтереси особистості – ці принципи нового педагогічного мислення є альтернативою тим деформаціям, які мали місце. Розв'язання завдань гуманізації виховання припускає збільшення культуроємності виховання і освіти як моменту зростання культуроємності всіх соціальних процесів» [4].

Утвердивши за собою статус «прирощування знань» як процедури управління знаннями, економічна реальність апелює не тільки до інтелектуальної культури - важливим полем природування і трансляції знань, суспільних норм та цінностей постає «культура співучасті» (participatory culture), що тримає у власній орбіті не так активних споживачів, як численних творців емоційно насичених блогів, любительських текстів та ілюстрацій, фанфікшн, що нині опозиціонує пасивному споживанню поза межами офіційних культурних зон, претендуючи на популярність і освоюючи такі сфери, як media studies, fan studies, communication studies.

Передбачаючи наявність інновацій, ми дедалі частіше апелюємо до нейроекономіки, когнітивних технологій, що передбачають прямий зв'язок з культурою, яка здатна наповнити процеси виробництва і трансляції нових знань глибоким внутрішнім змістом. У зв'язку з цим, в економічний обіг уводиться поняття «культурного капіталу». Його автор французький філософ П. Бурдьє має на увазі форми знань, навичок, освіти та переваг, якими наділена особистість і які дозволяють посісти вищий статус у суспільстві. Так, передаючи своїм дітям необхідні настанови та знання, що стають запорукою успіху в наявній освітній системі, батьки наділяють їх культурним капіталом [2]. Трансформована у власну інакшість, категорія капіталу позначила прийнятне в економічному світі середовище, де можна оперувати звичними знаками і кодами, наповнюючи їх новим змістом. Відтак, капітал втрачає значення засобу виробництва, певних виробничих відносин, людського та соціального факторів, якості робочої сили тощо. У сучасному потрактуванні культурний капітал чинить вплив на функціонування усіх перелічених видів капіталу, постаючи як ланка зв'язку між ними та умова економічної реалізації та розвитку. На думку С. Івашковського, «культурний капітал можна було б назвати певною системою відносин між людьми з приводу цінностей, які вони поділяють, світоглядних настанов, і морально-етичних принципів, з допомогою яких суспільство в цілому і кожен його член зокрема з власною мірою ефективності реалізують у своїй повсякденній практиці

набуті знання, накопичений професійний і соціальний досвід відповідно до поставлених індивідуальних, групових та суспільних цілей [3, с. 283].

Означене поняття експлікує і Л. Харрісон, для якого культурний капітал являє собою сукупність цінностей, настанов та вірувань, що дозволяють людині реалізувати головні постулати Загальної декларації прав людини ООН, що передбачає: демократичну форму державного устрою з невідмінним верховенством права, соціальну справедливість, яка реалізується в освітній сфері та сфері охорони здоров'я, ліквідацію бідності тощо. Позаяк від реалізації культурного капіталу залежить продуктивність та динамізм економіки, автор наповнює його особливим соціальним змістом, що розкривається у людських стосунках, пріоритетному ціннісному полі, яке визначає функціонування капітальних активів – фізичного, природного, людського, соціального [7, с. 27].

Відштовхуючись від сказаного, культурний капітал, позначений високим рівнем знань та інформації, засобами їх виробництва, обробки, зберігання та поширення, детермінує появу та існування інформаційної економіки як такої, що відповідає глобальним змінам сучасного суспільного та економічного життя. Саме в іпостасі інтелектуалізованої, інформатизованої та глобалізованої економіка стає більш варіативною, позаяк отримує можливість бути придатною до засвоєння культурних імперативів. Ставши мовою економіки, інформація намагається підкорити собі і культурний простір, світ цінностей та моралі. Саме тому культурний капітал, втілюючись у контекст нової економіки, являє себе в новій іпостасі, іпостасі людського капіталу, що постає як автономна економічна категорія, репрезентуючи високу міру соціальної та особистісної ролі людини, центрованої моральними нормами та ціннісними настановами, а також сферою знань та умінь, інтелектуальними та управлінськими здатностями, виробничим та трудовим середовищем. Відтак людський капітал у постіндустріальному суспільстві стає основним ресурсом розвитку. Уперше теорія людського капіталу була озвучена у 1960 р. лауреатом Нобелівської премії Теодором Шульцом, а в 1963 г. побачила світ його книга «Економічна цінність освіти». Прикметно, що й Г. Беккер до загального людського капіталу відносить освіту, здоров'я, професійну підготовку (кваліфікацію, навички, виробничий досвід), володіння економічно вартісною інформацією та мотивацією до економічної діяльності [10]. Подібне бачення відстежуємо і в Д. Бегга, для якого людський капітал являє собою запас професійного досвіду індивіда [11]. Для У. Боуена людський капітал «складається з набутих знань, навичок, мотивації та енергії» [12, с. 61].

Як бачимо, у досліджуваному понятті капіталу усі акценти перенесено у простір

людського, теоретичною моделлю якого стає «Homo Economicus» як раціонально організований конструкт економічної поведінки, націленої на те, щоб отримати максимальний результат за мінімальних затрат в обмежених умовах можливостей та ресурсів. Зауважимо, що структура економічної раціональності виводиться за рамки психологічної науки, вона позаіндивідуальна, автономна, формальна і нейтральна. Однак, «Homo Economicus» аж ніяк не можна вважати довершеною моделлю економічних варіацій людського, позаяк цей конструкт «буде трактувати економічні факти тільки за певних умов, коли немає потреби брати до уваги та тематизувати можливі зустрічні дії інших індивідів...а постулат про раціональну специфіку поведінки економічного індивіда не володіє належним евристичним потенціалом ... і потребує додаткових гіпотез та передумов» [9, с. 173]. Ця модель широко обгрунтована у працях А. Сміта, Д. Рикардо. Важливо, що «Homo Economicus» полишає головний п'єдестал економічної науки.

Сучасний культурно-економічний простір позначений змагальницькими інтенціями за нові антропологічні пріоритети, що актуально продемонстрував Річард Флорида своїм бестселером «Homo creativus». Як новий клас завойовує світ», який здобув премію «Проривна ідея 2004 року» від Harvard Business Review. Нині на зміну «Homo Economicus» приходять антропологічна модель творчої людини – «Homo creativus», основними рисами якої стають творчість, саморозвиток, рефлексія. Саме їй у педагогічному дискурсі відведена особлива роль – розвивати творчі здібності, набувати компетентності у сфері професійної діяльності на основі чесності, порядності та дисциплінованості. «Власне становлення нового класу і креативність як економічний фактор лежать в основі багатьох спостережуваних трендів, які, на перший погляд, виглядають епіфеноменальними та не взаємно пов'язаними. Це і поява абсолютно нових галузей та типів бізнесу, зміни у способі життя, роботі, споживанні – аж до ритмів, патернів, бажань і сподівань, які керують нашим повсякденням», – зазначає автор. На його думку, модернізація людства, що відбувається прямо зараз, має глобальний характер і зачіпає кожного. І якщо ми повернемося у минуле, то побачимо, як далеко за нами залишилися і корпоративна географія, і проблеми сировини та виробництва, а попереду – нова антропологічна модель людства Homo creativus, яку і тільки яку на фоні інновацій можна вважати важливим рушієм прогресу. Нам поки що нелегко усвідомити, наскільки кардинальні зміни нас очікують, але готовність до глобальних перемін визріває в надрах старого. «Homo creativus» наділена Р. Флоридою такими рисами, як: креативність, сутнісною основою якої є взаємодія наступних структурних компонентів: компетентності, що

постає як сума знань та досвіду; вміння творчо мислити, гнучкість і винахідливість в пошуку розв'язання тієї чи іншої проблеми; мотивація як складний процес формування у суб'єкта внутрішніх спонукальних сил до дії під впливом зовнішніх стимулів і внутрішніх характеристик свідомості [6, с. 222]. Нині ми відстежуємо зміну ідеалу освіти від «людини знання» до «людини культури» (В. Біблер). А це, на думку С. Шарова, «свідчить про необхідність зміни змісту освіти, націленої на культуру як широку інклюзивну концепцію буття людини у світі через творчі культурні, соціальні, інноваційні практики. В умовах прискорення і стиснення часу в умовах інформаційного суспільства зростає роль освіти як виду духовно-культурної практики, що транслює і відтворює соціальний досвід людства» [8, с. 35-38]. І хоча пізнавальна парадигма освіти себе не вичерпала (вона знаменує початковий етап творчого освітнього процесу), ми не можемо заперечити потребу освоєння знань та їх контролю, - говорить автор. Однак, головним завданням освіти стає «формування у студентів знань та вмінь самостійно мислити і створювати інновації у різних сферах діяльності, що означає перехід на креативну (творчу) парадигму освіти» [8, с. 35-38], відповідно до якої економічна освіта постає сферою самореалізації молодого людини, умовою реалізації її професійної культури, ефективності її професійної діяльності та саморозвитку.

У педагогічному контексті формування економічної культури студентів тотожне саморозвитку їх особистості. Найголовніше нині, як засвідчує Р. Олексенко, «сформувати концепцію креативної особистості як фактор креативно-знаннєвої економіки в умовах викликів глобалізації» [5, с. 124]. Відмітною рисою креативно-інформаційної та інноваційної парадигми освіти є те, що фактично всі професії в галузі освіти та фахової підготовки становлять її «суперкреативне ядро» [6, с. 365]. У праці «Педагогічна система формування базової економічної культури особистості» І. Бризгалов характеризує економічну культуру людини як особистісне утворення, що містить у собі «сукупність економічних знань, економічної свідомості, економічного досвіду, економічного мислення, економічної компетентності та їх моральну реалізацію в економічній діяльності» [1, с. 23-24].

Висновки.

Таким чином, експліковані нами теоретичні моделі формування економічної культури студентів, а саме «Homo Economicus» та «Homo creativus», засвідчують єдність пізнавального та креативного дискурсу освітніх трансформацій,

а також особливу актуальність соціально-культурних творчих інноваційних практик, внаслідок чого економічна культура постає як динамічний процес творчості цілісна система специфічно інтегрованих способів, форм та результатів творчої діяльності особистості, наслідком якої є культурні та економічні цінності. В умовах викликів глобалізації вони набувають універсального характеру. Основою економічної культури та економічного виховання особистості студента є економічна освіта, що дозволяє синтезувати отримані знання, уміння та навички, спроектувавши їх у практичну сферу життєдіяльності на основі свідомого особистісного вибору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Брызгалов И. В. Педагогическая система формирования базовой экономической культуры личности: автореф. дис. на соискание учен. степени докт. пед. наук: спец. 13.00.01; Майкоп, 2010. 58 с.
2. Бурдые П. Формы капитала. Западная экономическая социология: Хрестоматия современной классики. М.: Российская политическая энциклопедия, 2004. С. 519-536.
3. Ивашковский С. Экономика как феномен культуры: теоретико-методологический анализ. Вестник МГИМО-Университета. 2017. 3(54). С.268-290
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Київ: Шкільний світ. 2001. 22 с.
5. Олексенко Р. І. Формування концепції креативної особистості як фактор креативно-знаннєвої економіки в умовах викликів глобалізації. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип. 71. С. 118-126. с.
6. Флорида Р. «Homo creativus». Як новий клас завойовує світ». К.: Наш Формат, 2018, с. 222.
7. Харрисон Л. Евреи, конфуцианцы и протестанты: культурный капитал и конец мультикультурализма. М.: Мысль, 2014. 286 с.
8. Шаров С. В. Самостійна робота як умова формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Сучасні тенденції розвитку української науки: матеріали Всеукр. конф. (21-22 липня 2017 р., м. Переяслав-Хмельницький). Переяслав-Хмельницький, 2017. № 5. С. 35-38
9. Шестаков А. А. Эвристическая модель «Homo Economicus» и ее роль в формировании экономической теории. Вестник Самарского государственного университета. 2015. No 8 (130). С.169-175.
10. Becker, G. «Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education.» New York: Columbia University Press. 1964
11. Ben-Porath, Y. The Production of Human Capital and The Life Cycle of Earnings. N.Y.; L. 1970.
12. Morgan, S. Social capital, capital goods and the production of learning. Journal of Socio-Economics. 2000. Issue 6, p. 61